

Институт

за точно време

*Книгата излиза с подкрепата на ТЕДА
към Министерството на външните работи на Турция*

Ahmet Hamdi Tanpınar
Saatleri Ayarlama Enstitüsü

© Паулина Матеева, превод, 2011 г.
© Людмил Веселинов, художник, 2011 г.
© Книгоиздателска къща „Труд“, 2011 г.

ISBN 978-954-398-132-8

Ахмед Хамди Танпънар

Превод от турски
Паулина Матеева

Институт
за точно време

КНИГОИЗДАТЕЛСКА КЪЩА **trud**, 2011

*В съзнанието ми остана малка следа от моята мъка и
нека Бог я премахне с истината за почитаемия Меджнун.*

Иззет Молла

Първа част

ГОЛЕМИТЕ НАДЕЖДИ

I.

Тези, които ме познават, знаят много добре, че не проявявам особено голям интерес към писане и четене. Всичко, което съм чел, като изключим прочетените през моето детство разкази на Жул Верн и Ник Картър, се състои от някои прегледани от мен исторически книги, на които пропусках арабските и персийските думи, както и произведения като „Книга с поучителни истории за папагали“, „Хиляда и една нощ“ и разказите на Абу Али Сина¹. По-късно, в периода преди да бъде създаден нашият институт, когато нямах какво да правя въщи, хвърлях от време на време по един поглед на учебниците на децата. А по времето, когато бях принуден да преглеждам вестниците в кафенетата на кварталите Едирнекапъ или Шехзадебашъ, където понякога прекарвах по цял ден, четях малки части от някои, публикувани във вестниците, романи и статии.

Междувременно към тези неща мога да прибавя и отпечатаните научни трудове по психоанализа на доктор Рамиз, който се опитваше да ме лекува, когато се намирах под наблюдение в Съдебна медицина, и който по-късно ми беше правил много добрини. Мога да ви уверя, че не съм пропуснал нито ред от всички тези книги и статии, за да бъда достоен за вниманието, проявено към мен от този учен човек, занимаващ се с толкова важни дела. Но тези трудове, написани за толкова важни проблеми, чиято същност така и не

¹Персийски философ и лекар (980–1037) – бел. прев.

разбирах, не оказаха никакво влияние както върху моите литературни вкусове, така и върху вижданията ми по този въпрос. Те послужиха само за да прикрият моята некомпетентност по време на дългите ни разговори с доктор Рамиз – при които винаги той говореше, а аз слушах. Човек не забравя възпитанието, което е получил в своето детство. Още в първите ми години моят баща беше против четенето на книги, с изключение на арабската морфология и синтаксис като „Таблиците за спрежение на арабските глаголи“ и „Правилата за огласовката на арабските думи“, а по-късно и училищните учебници. Вероятно поради тази цензура и ограниченията, поставени от страна на баща ми, никога не съм обичал да чета каквото и да е.

Едновременно с това, в определен период от моя живот, успях да напиша един малък труд. Не написах това, за да се самоизтъквам, което винаги съм смятал за нещо лошо – тоест за да накарам хората да кажат: „Виж ти, нашият Хайри Ирдал написал книга“, но не го сторих и подтикван от силен, непреодолим талант. По-нататък в моите спомени ще разкажа с каква цел, при какви условия, как и защо написах това произведение, което излезе като издание на нашия институт. Сега този институт е закрит или по-точно с навременната намеса на Халит Аярджъ се намира в състояние на постоянна ликвидация. Само това искам да ви кажа, успехът на това произведение, което разказва за живота и откритията на краля на часовникарите Негово височество шейх Ахмед Замани², директно дължа на големия талант на Халит Аярджъ – основател на нашия институт, мой скъп благодетел, голям приятел, – който ми помогна от нищожеството, което бях, да се сдобия с днешната си самоличност. Всъщност всичко добро, хубаво и полезно в моя живот дължа на този велик човек, когото преди три седмици една автомобилна катастрофа ни отне и ни лиши от него. Мисля, че за да докажа това, е достатъчно само да спомена, че той

²Производна дума от *zaman*, което на турски означава време – бел. прев.

изведнъж създаде образа на шейх Ахмед Замани с информацията, която му бях дал за нещата, и часовникарските умения на мувакит³ Нури ефенди, при когото някога бях работил. Той също беше направил откритието, че Ахмед Замани е живял по времето на султан Мехмед IV – след нашия институт това може да се счита за най-голямото му откритие.

Тези две негови открития изведнъж се превърнаха в център на нашите празници на часовника, които някога се честваха много бляскаво. Фактът, че тази книга беше преведена на различни езици и предизвика много сериозни критични материали вътре и вън от страната, доказваше, че нашият покоен приятел Халит Аярдъж въобще не беше сгрешил нито за необходимостта почитаемият Ахмед Замани да е живял някога, нито за епохата, която той беше избрал, за да живее. Що се касае до мен, независимо че идеята за този труд не беше моя, мога да кажа, че това е едно от най-важните събития в моя живот. Достатъчно е само да спомена, че това произведение, което носи моя подпис, беше преведено на осемнайсет езика и че във вестниците излязоха критични материали на всички тези езици, както и това, че от Холандия пристигна учен като Ван Хумберт, който имаше желание само да се запознае с мен и да посети гроба на Ахмет Замани.

В действителност това негово посещение създаде доста проблеми. Да се разговаря, дори и с преводач, по един толкова труден въпрос с чужд учен, както и да се намери гробът на човек, който никога не е живял, се оказаха неща, много по-трудни, отколкото се предполага. За първото, както писаха вестниците, ни беше спасило „нашето смирено поведение на дервиш и дори нашият вид на пристрастен към своята работа човек“. А за второто ни помогна навикът на нашите предци да използват псевдоними.

Така или иначе, след обикаляне в продължение на няколко дни на гробищата Едирнекапъ и Еюп, както и на Мемо-

³Служител в джамия, който определя часовете за молитвите – бел. прев.

риалния комплекс „Караджаахмед“ трябваше да се открие един господин Ахмет Замани. И накрая го открихме. Не се огорчих особено много от тази малка промяна, която бях направил в самоличността на един мъртвец. Най-малкото благодарение на това беше ремонтиран гробът на бедния човек и името му се прочу. Славата, както и трагедията са повод за състрадание. Снимките на гроба бяха публикувани във всички вестници по света и на първо място в Холандия, като задължително на тези снимки присъствах и аз – разбира се, винаги край гроба с една ръка, опряна на надгробния камък, а в другата ръка държах своето пардесю, шапката или някакъв вестник.

Като си помисля днес за това, съжалявам само за едно нещо. Не разреших на Ван Хумберт да си направи снимка, опрян на този гроб, въпреки че това беше човекът, който написа толкова хубави неща за моята книга и ме направи известен в целия свят и който дни наред обикаляше заедно с мен. При всяка негова молба му отказвах, казвайки: „Вие все пак сте християнин, духът му ще страда от това!“ и му разрешавах само да застане от дясната ми страна. Но като си помисля, мога да посоча причини, за да бъда извинен за това. Месеци наред човекът ми беше създавал проблеми. Е, така му се пада! От къде на къде се вдига, пристига тук и притеснява всички. Ние сме хора, които си живеем в своя собствен свят! Всичко правим според своите обичаи. При това, както ще се разбере по-нататък, Ван Хумберт ми отмъсти за това.

Да, не обичам нито да чета, нито да пиша. И независимо от това тази сутрин, с един голям тефтер пред мен, започнах да пиша своите спомени. Дори тази сутрин станах в пет часа, което беше много по-рано от това, което обикновено правя всеки ден. Нито нашите прислужнички, нито готвачът Ариф ефенди – единственият му недостатък беше, че не е от Болу⁴, – който готвеше чудесни ястия, както и черната прислужница госпожа Зейнеп, която бяхме открили с хиля-

⁴Град в азиатската част на Турция, известен с най-добрите готвачи – бел. прев.

ди трудности, за да придадем на нашия дом вид на стар знатен род – колко странно, че в моето детство негрите бяха толкова много в Истанбул, а сега тези хора пристигаха в нашия град като вносна стока. Тоест нито един от хората, които с труда на своите ръце и със своята добронамереност въртяха така наречената Часовникова вила, не беше се събудил още. Затова се налагаше сам да направя сутрешното си кафе. След това се отпуснах във фотьойла и се помъчих да си спомня своя живот, да отсея нещата, които трябваше да бъдат забравени или отминати, без да се споменава за тях. Или пък да променя някои неща и задължително да направя така, че написаното да изглежда по-задълбочено. С една дума, постарях се да подредя в съзнанието си всички събития, имайки предвид строгите правила, които изисква така наречената откровеност при тяхното описание и особено при писания от рода на мемоарите.

Защото преди всичко аз, Хайри Ирдал, съм привърженик на абсолютната откровеност. Защо човек да пише за нещо, ако не иска да каже всичко открито? А безусловната искреност непременно изисква нещата, за които пишеш, да бъдат почувствани и преживени. И вие ще се съгласите с мен, че не е възможно да се каже всичко така, както е било. Ако нещо бъде казано наполовина, трябва да прецените кога да направите това и да изберете онези пунктове, по които трябва да се разберете с читателя. Защото откровеността не е нещо едностранно.

Имайки предвид всички тези неща, не вярвайте, че наистина считам своя живот за нещо важно, за което непременно трябва да бъде разказано и че му отдавам по-голямо значение, отколкото това е необходимо. Открай време съм бил от тези хора, които вярват, че Всевишният е дарил този живот на човека, за да бъде добре или зле живян, а не за да бъде описван. Всъщност неговото описание съществува. Говоря за това, което е посочено за нашата съдба в Писанията във възхвала на Аллаха.

Не, желанието ми да опиша своите спомени не е желание да разкажа за самия себе си. Моята единствена цел е тези

спомени да помогнат да не бъдат забравени някои събития, на които бях свидетел. И да разкажа и отдам почит към паметта на един ценен човек, който погребяхме преди три седмици. Аз, който бях най-голямото нищожество и един безполезен човек, според думите на моята съпруга, казани навремето по мой адрес, преди да бъде създаден нашият институт. Аз, най-жалкият от всички хора, познавах един наистина велик човек, истински гений на откритията. Години наред живях близо до него. Видях начина, по който работеше. Бях свидетел на това как се заражда една идея в главата му, как се разлива като изведнъж избуяло дърво, как обхваща едва ли не цялото му тяло и как след това тази идея се реализира в живота. Изживях ден след ден, като частица от своя живот, развитието на може би най-голямата и най-полезната институция на нашата епоха – Институтът за точно време, като се започне от блесналата в един миг в очите му искра, до днешното или по-скоро до вчерашното му състояние. Дори мога да кажа, без да изпадам в смешното положение да се хваля, че съдбата и случайността дадоха този шанс на нещастника Хайри Ирдал да изиграе много важна роля в създаването на тази институция, независимо че бе един неудачник.

Струва ми се, че моят най-голям дълг към бъдещите поколения е да опиша всичко, което бях преживял. Още повече че единственият човек, който може да опише по-добре от мен историята на нашия институт, беше Халит Аярджъ, който вече не е между нас. Вчера вечерта отново видях неговото празно място на нашата маса. Никога няма да забравя как по време на цялата вечеря моята съпруга гледаше с насълзени очи този празен стол. Сякаш всичко наоколо ѝ се струваше чуждо. Накрая не издържа, стана от масата, бършейки очите си с кърпа, и се затвори в стаята си. Убеден съм, че беше плакала цяла нощ. И имаше право – ако Халит Аярджъ беше моят благодетел, за нея той беше най-добрият ѝ приятел. Всъщност тази нейна тъга донякъде беше причина да се зароди у мен идеята да напиша тези спомени.

Дълго време в леглото си мислих за това и си казвах: „Хайри Ирдал, ти много неща видя и преживя. Въпреки че си само на шейсет години, изживя наведнъж живота на няколко души. Опита от всички горчивини на бедността и на човек, отхвърлен от живота. Изкачи се бързо и чевръсто по стълбата на успеха. Намери решение на проблемите, които никога и никаква сила не можеше да разреши. И всичко това стана благодарение на Халит Аярджъ. Той беше този, който те изтегли и извади от помийната яма. Той направи твои приятели всяко нещо и всеки, който беше истински враг на твоя живот, виждания и спокойствие. И като човек, заобиколен само с грозни неща, бедност и нищета, изведнъж ти почувства, че съществуват много благородни удоволствия и щастие, които човек заслужава. Усети и благородството на човешкия дух. Разбра какво е да бъдеш обичан от близък човек. Дори със своето благородство той те накара да опознаеш своята съпруга Пакизе и докато ти считахте децата за нещастие, изпратено от Бог, за да те накара да страдаш, изведнъж, и то благодарение на него, изживя щастието да бъдеш родител. Нищо ли няма да направиш в памет на този добър, чистосърдечен, голям, велик в истинския смисъл на тази дума приятел? Ще допуснеш ли да бъде забравен и споменът за него да се изгуби под един куп подигравки и клевети? Помисли си само какъв беше животът ти, преди да познаваше Халит Аярджъ? А сега какъв си? Помисли си само за къщата в Едирнекапъ, за кредиторите, които всеки ден клечаха на вратата ти или те пресрещаха на пътя. Спомни си с колко мъка изкарваше парите за едно парче хляб... След това помисли за спокойствието и щастието, които имаш днес!“

II.

Споменах за моя живот, преди да срещна Халит Аярджъ. Но наистина това можеше ли да се нарече живот? Ако смисълът на думата „живея“ означава да бъдеш лишен от всичко и да страдаш, ако в този смисъл се включва и това да